

Відгук

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
І.М. Буднікевич на дисертацію Бочко О.Ю. виконану на тему
«Деконструкція регіональних ринків молочної продукції на засадах
концепцій маркетингу», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток
продуктивних сил та регіональна економіка

1. Актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

В Україні сформовано достатньо масштабні, регулярно діючі територіальні ринкові утворення з яскраво вираженими регіональними ознаками, тому доцільно говорити про регіональні ринки, які за своїм змістом повинні забезпечувати реалізацію відтворювальних процесів в регіоні, узгодження інтересів виробників та споживачів регіонального продукту, координацію та стійку довготривалу взаємодію суб'єктів регіональної економіки, сприяти сталому розвитку регіону та досягненню стратегічних цілей регіону.

Трансформаційні зміни, які відбуваються на ринках та характеризуються поступовим переходом із ринку виробника до ринку споживача, особливо чітко це простежується на регіональних ринках продуктів харчування. Не виключенням є і ринок молочної продукції, де виникає необхідність збалансованості попиту та пропозиції, що можливе через забезпечення процесів деконструкції.

Деконструкція регіональних ринків молочних продуктів повинна відбуватися на принципах системності та збалансованості з врахуванням особливостей молочних продуктів, логістичних та маркетингових аспектів. Це зумовлює необхідність в удосконалення теорій деконструкції регіональних ринків молочної продукції з врахуванням концепцій маркетингу.

Отже, проблема деконструкції регіональних ринків молочної продукції на засадах концепцій маркетингу констатується як актуальна, а відтак актуальним і своєчасним можна оцінити дисертаційні дослідження Бочко О.Ю. на тему «Деконструкція регіональних ринків молочної продукції на засадах концепцій маркетингу».

2. Зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Підтвердженням актуальності обраної теми дисертаційної роботи є її прямий зв'язок з численною тематикою науково-дослідних робіт, зокрема держбюджетних тем Національного університету водного господарства та природокористування: «Розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання на засадах маркетингу і логістики (номер державної реєстрації 0117U001035)»; «Актуальні проблеми теорії і практики маркетингу і логістики в Україні» (номер державної реєстрації 0114U001136) (довідка №51 від 08.06.2018 року); Мукачівського державного університету: «Моделювання, прогнозування та інформаційно-аналітичне забезпечення фінансового регулювання структурних зрушень в економіці України» (номер державної реєстрації 0113U008235); «Вдосконалення механізму транскордонного співробітництва в контексті нової регіональної стратегії Європейського Союзу» (номер державної реєстрації 0113U008234) (довідка №829 від 15.05.2019 року); Національної металургійної академії України: «Моделювання економічної поведінки та стратегії розвитку суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0116U008360) та «Методологія управління підприємствами різних організаційних форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146) (довідка №399/2 від 06.06.2017 року); «Методологія соціально-економічного, інформаційного та науково-технічного розвитку регіонів, галузей виробництва, підприємств та їх об'єднань» (номер державної реєстрації 0116U006782) (довідка № 141 від 20.03.2018р.); Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету: «Фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України» (номер державної реєстрації 01114U006058); «Організаційно-методичні засади обліку, звітності і контролю у системі забезпечення економічної стійкості підприємств» (номер державної реєстрації 01116U003135) (довідка №657 від 06.11.2017 року).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота О.Ю.Бочко є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні. Основні положення, методичні підходи, висновки та рекомендації, які змістовно розкриті в цій дисертаційній роботі є належним чином обґрунтовані та достовірні, що підтверджується застосуванням фундаментальних положень економічної теорії, регіональної економіки, теорії маркетингу та регіонального маркетингу, теорії інституціоналізму, застосуванням економетричного аналізу та соціологічних досліджень, а також використанням широкого масиву статистичних даних та сучасних методів наукового дослідження, методик та підходів щодо побудови відповідних моделей і проведення необхідних розрахунків тощо. Автором критично переосмислені і вдало використані результати попередніх досліджень закордонних авторів та українських учених. Список використаних джерел містить 519 найменування.

Дисертація також вирізняється використанням сучасних загальнонаукових і спеціальних методів: монографічного, порівняльного аналізу, соціологічних досліджень, аналізу та синтезу, дослідження ієрархій, графічної візуалізації та наукових узагальнень. Все це робить наукову позицію автора, а також сформульовані ним висновки і рекомендації достатнім чином обґрунтованими та достовірними.

Основні положення та висновки дисертаційної роботи прийшли апробацію на 25 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях.

Рецензування дисертаційної роботи, автореферату та публікацій Бочко О.Ю. показало, що положення, висновки та рекомендації дисертантки обґрунтовані на належному методологічному рівні, є достовірними, характеризуються високим ступенем наукової новизни.

Достовірність отриманих результатів дисертаційної роботи Бочко О.Ю. підтверджено їх використанням у практичній діяльності аграрних підприємств України. Зазначене свідчить про перспективи використання дисертації Бочко

Олени Юріївни в практиці регіональної економіки.

Загалом дисертація справляє враження самостійної та завершеної роботи, графічний матеріал та цифрові дані належним чином оформлені і відповідають усім необхідним вимогам до дисертаційних робіт такого рівня.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків і пропозицій у наукових фахових виданнях.

За результатами проведеного дисертаційного дослідження опубліковано 65 наукових праць, у тому числі 35 – одноосібних. З них 14 – у наукових фахових виданнях України, 2 монографії, 13 – у виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних. Тез доповідей – 24. Публікацій в інших виданнях – 4.

Публікації у повному обсязі розкривають викладені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації.

5. Новизна отриманих результатів досліджень

Новизна отриманого дисертаційного дослідження, на основі опрацювання істотних масивів теоретичного і практичного матеріалу, їх аналітичного осмислення і узагальнення, полягає в розробці теоретичних і методологічних положень щодо деконструкції регіональних ринків молочної продукції на засадах концепцій маркетингу.

В роботі автором вперше запропоновано алгоритм деконструкції регіональних ринків молочної продукції, який ґрунтується на двох взаємозумовлених платформах: концептуальній, що представлена основними стадіями деконструкції регіонального ринку молочної продукції, моделями, законами і функціями його розвитку, та організаційно-економічній, що представлена взаємодією суб'єктів регіонального ринку молочної продукції (ст. 98-101; рис. 1.10).

Аналіз існуючих підходів до деконструкції регіональних ринків дав змогу автору ґрунтовно розкрити зміст детермінант, що визначають напрям і

стадії деконструкції ринків молочної продукції в регіонах України на засадах маркетингу, що, базується систематизації класифікаційних ознаках, об'єднаних у два блоки: основні (інституційні, економічні, маркетингові, інноваційні, технологічні), які здійснюють безпосередній вплив, та додаткові (демографічні, соціально-політичні, психологічні, природно-екологічні, історико-культурні), які опосередковано впливають на процес деконструкції регіональних ринків молочної продукції (стор. 152-154).

Досить органічно імплементовані маркетингові стратегії в процес деконструкції регіональних ринків молочної продукції із врахуванням їхніх класифікаційних ознак у відповідності до певної стадії деконструкції, що забезпечить оптимальне, динамічне співвідношення між орієнтацією на продукт (маркетинг 1.0 – масовий маркетинг), на клієнта (маркетинг 2.0 – диференційований маркетинг), на людину та її цінності (маркетинг 3.0) й створить маркетингове середовище відповідно до умов функціонування цифрової економіки (маркетинг 4.0 – цифровий маркетинг).

Автором уточнено класифікацію факторів впливу на кон'юнктуру регіонального ринку молочної продукції з виокремленням класифікаційної ознаки за рівнем доступності впливу (доступні/недоступні), за рівнем мультиплікації (адитивні/мультиплікативні), постійного чи тенденційного впливу (постійні/тенденційні). Що забезпечує досягнення інтегрованого, корисного використання елементів деконструкції залежно від стадії розвитку регіонального ринку молочної продукції (стор. 173-174).

В сьогоденних умовах функціонування регіональних ринків молочної продукції важливе значення має ланцюг поставок, оскільки молокопродукція є товаром з коротким терміном придатності. Тому цікавим з точки зору науки і практики є удосконалена автором структура ланцюга цінності обслуговування клієнта в регіональному розрізі, що дозволила диференціювати типи ланцюгів цінності обслуговування клієнта за рівнем збалансованості ринку молочної продукції у розрізі регіонів з наявним дефіцитом чи профіцитом виробництва молочної продукції (стор. 333-337).

В дисертації багато уваги приділено механізму деконструкції регіональних ринків молочної продукції, в основу якого покладено інтегроване функціонування його структурних елементів на засадах гармонізації цілей суб'єктів господарювання із цілями споживачів молочної продукції та середовищно-соціальними цілями на підставі врахування регіональних чинників конкурентоспроможності й раціональності маркетингових інструментів (стор. 315-317).

У роботі систематизовано підхід до оцінювання ефективного регіонального маркетингу на ринку молокопродуктів, який, на противагу існуючим, синтетичним підходом передбачає оцінювання за чотирма виокремленими послідовними блоками: підготовчим, аналітичним, забезпечувальним та результуючим.

В науковому дослідженні багато уваги приділено удосконаленню когнітивної моделі кон'юнктури регіонального ринку молочної продукції, що спрямована на мінімізацію рівня ризиків та враховує чинники якості, ефективності, ризику, корисності, що стосуються виробників регіонального ринку молочної продукції (стор. 344-359; п. 4.3).

Доцільно відмітити ґрунтовні та цікаві дослідження автора, що стосуються підходу до оцінювання ефективного регіонального маркетингу на ринку молочної продукції, який, на противагу існуючим, синтетичним підходом передбачає оцінювання за чотирма виокремленими послідовними блоками: підготовчим, аналітичним, забезпечуючим та результуючим (стор. 363-365).

6. Значимість результатів дослідження для науки і практики

Отримані автором результати мають значне прикладне значення та полягають у розробці науково-прикладних положень, що дозволяють забезпечити деконструкцію регіональних ринків молочної продукції.

Практичне втілення отримав і запропонований О.Ю.Бочко напрям вирішення проблеми деконструкції регіональних ринків молочної продукції на

засадах концепцій маркетингу. Головним трендом щодо визначення стадії деконструкції (початкова, накопичувальна, консолідації та модернізації) було встановлення балансу попиту та пропозиції на регіональному ринку молочної продукції, поєднання інтересів продавців та покупців. Автором відмічено, що деконструкція регіональних ринків молочної продукції потребує застосування маркетингових стратегій залежно від стадій розвитку регіонального ринку молочної продукції.

Основні рекомендації та розробки дисертаційної роботи отримали схвалену позитивну оцінку і впроваджені в організаціях (установах, підприємствах), що підтверджено відповідними довідками, а саме у діяльність: Міністерства аграрної політики та продовольства України в процесі удосконалення норм законопроекту №5448 «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу і маркування органічної продукції» (довідка №37-12-15/10586 від 03.04.2018 року); Федерацією органічного руху України (довідка №0606201801 від 06.06.2018 року); сільськогосподарськими і фермерськими господарствами Мукачівського району (довідка №178/02-09 від 22.05.2018 року); ТОВ «Моноліт-ресурс» (довідка №51 від 10.05.2018 року); фермерським господарством «Добра корівка» (довідка №11/05 від 11.05.2018 року); ТОВ «Цефей-Груп» (довідка №24 від 30.01.2018 року); Львівською обласною державною адміністрацією (довідка №5/18-4040/0/2-18/6-10 від 20.05.2018 року) та Тернопільською обласною державною адміністрацією (довідка №2-472/1.3 від 28.06.2018 р7).

Основні науково-практичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі: Національного університету водного господарства та природокористування при вивченні дисциплін «Маркетинг», «Інфраструктура товарного ринку», «Економічний механізм маркетингу» (довідка №011/13-НП від 19.12.17 року); Мукачівського державного університету при вивченні дисциплін «Регіональна економіка», «Державне регулювання економіки», «Маркетинг», «Маркетингові комунікації» (довідка №830 від 15.05.2018 року); ДВНЗ «Ужгородський

національний університет» при вивченні дисциплін «Логістика», «Маркетинг послуг», «Товарознавство» (довідка №175 від 18.05.2018 року).

7. Повнота відображення висновків і пропозицій в опублікованих автором дисертаційних роботах

Публікації Бочко О.Ю. відображають основний зміст дисертаційної роботи. За темою дисертації опубліковано 65 наукових праць, що дають автору право на публічний захист дисертації. Бочко О.Ю. є автором (співавтором) 6 монографій, які опубліковано за результатами наукових досліджень, 13 статей надруковано у виданнях, які внесено до міжнародних наукометричних баз.

З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише результати, які були отримані Бочко О.Ю. особисто.

Автореферат за своїм змістом повністю відповідає основним положенням та висновкам дисертаційної роботи, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу, в тому числі елементів наукової новизни.

8. Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

Констатуючи, що представлена Бочко О.Ю. дисертація є самостійним дослідженням, являє собою кваліфікаційну наукову роботу, яка носить завершений характер, містить наукову новизну, має теоретичну і практичну цінність. Варто відзначити і деякі дискусійні положення та зауваження:

1. Представлені на рис. 1.7 (стор. 91; п. 1.2) ознаки деконструкції регіонального ринку молочної продукції в достатній мірі обґрунтовані, хоча і викликає дискусію їх групування на основні та додаткові. На наш погляд, для різних регіонів, на різних етапах розвитку регіонального ринку та його логістичної системи, навіть у залежності від групи споживачів молочної продукції, ознаки будуть групуватися неоднаково. Автору доцільно було б дослідити ієрархію ознак, важливість на кожній стадії деконструкції, принципи міксування, а можливо, і встановити певні орієнтири.

2. Одним з елементів процесу деконструкції регіонального ринку молочної продукції автором цілком обґрунтовано розглядається розбудова інституційної інфраструктури, оскільки це істотно впливає на конкурентоспроможність регіонального ринку, динаміку ринкової кон'юктури (стор. 131-133; п.1.4 дисертації). Доцільно було б запропонувати принципи або методика розрахунок відповідних індикаторів оцінки інституційної інфраструктури у розрізі, наприклад, існуючого, допустимого (граничного) та оптимального рівнів, що сприяло б моніторингу процесу деконструкції цих ринків.
3. Заслуговує уваги методика здійснення деконструкції регіонального ринку молочної продукції, представлена у вигляді алгоритму на рис 2.3 (стор. 167; п. 2.1 дисертації), яка в достатній мірі обґрунтована. Однак, третій етап, який автор називає результативним, можна було б назвати «результативно-рекомендаційним» і наповнити змістом, що відображає практичну розробку механізму деконструкції регіонального ринку молочної продукції. Крім того, в схематичному представленні методики, не відображено місце стратегічного аналізу та застосування таких класичних інструментів стратегічного аналізу як STEP-аналіз та SWOT-аналіз, який, однак, здійснений в п. 3.4 (стор.294-308).
4. Для нас дискусійною є використана автором категорія «мідісередовище» (рис.2.10, стор.192 дисертації). На наш погляд, доцільно було б зупинитися на більш традиційному – «мезорівень маркетингового середовища», який включає комплекс політичних, соціально-культурних, наукових, освітніх, економічних інститутів (державних і недержавних, офіційних і неофіційних) регіонального простору. Саме на цьому рівні відбувається узгодження інтересів окремих підприємств та регіону. В подальших розділах роботи презентовані значні здобутки автора в плані ґрунтового аналізу чинників маркетингового середовища, які визначають механізм деконструкції регіональних ринків молочної продукції. Тому потребує уточнення позиція автора щодо композиції

- маркетингового середовища регіонального ринку молочної продукції.
5. Безперечно, що формування аналітичних таблиць обсягів виробництва молочної продукції впродовж 7 останніх років (табл. 3.3 дисертації, стор. 224-226; п. 3.1), таблична оцінка регіонального ринку молочної продукції (п.3.2) є значним здобутком автора, адже це дозволило переконливо інтерпретувати результати та сформувані обґрунтовані висновкам. Водночас, окремі таблиці з них вимагають додаткової аргументації, зокрема, щодо кон'юнктурного характеру істотних змін у кон'юнктурному періоді (п.4.3).
 6. Представлений механізм деконструкції регіонального ринку молочної продукції (рис. 6, стор. 19 автореферату; рис. 4.1, стор. 316 дисертації) містить окремі елементи, які недостатньо відображені у дисертаційній роботі. До них можна віднести організаційне та правове забезпечення, сутність яких вимагає додаткового обґрунтування. Зокрема потрібно чітко визначити яка структура буде розробляти, реалізувати, оцінювати та контролювати стратегії та політики деконструкції регіонального ринку молокопродуктів, займатися формуванням маркетингового інструментарію та, врешті, формуванням регіональної політики деконструкції ринку молокопродуктів.
 7. Заслуговує уваги дослідження поведінки споживачів регіонального ринку молочної продукції, оскільки цим можна відзначити траєкторію розвитку регіонального ринку (стор. 397-400; п.5.3). Разом з тим, автору доцільно було застосувати поведінкові теорії для визначення рівня раціональності суб'єктів регіонального ринку, розробити пропозиції із застосування багаторівневих психографічних моделей формування профілів цільових сегментів регіональних споживачів молочних продуктів.
 8. Проведені розрахунки кореляційно-регресійного аналізу відносин між обсягом виробництва та споживання та середньою ціною реалізації формально є бездоганними (стор. 405-419; п.5.4), однак їх економічна

інтерпретація містить в собі контроверсійну компоненту, оскільки не відповідає на питання: «Як має бути» (ціни мають бути стабільними, зростати чи спадати).

9. У п.5.2. обґрунтовано необхідність модернізації маркетингового середовища регіонального ринку відповідно до концепції маркетингу 4.0. Однак, окрім виділення основних тенденцій зміни маркетингового середовища Західного, Центрального та Південно-Східного регіонів, доцільно було б сформулювати рекомендації щодо використання можливостей таких змін або нівелювання загроз. В даному параграфі більше уваги зосереджено на позитивах концепції маркетингу 4.0, хоча для малих та середніх регіональних підприємств можливість швидко отримати достовірну та актуальну інформацію, впровадження автоматизації і роботизації виробництва, застосування технологій віртуальної (VR) і доповненої (AR) реальності, є нижчою ніж для крупних гравців ринку молочної продукції.

Однак, вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи О.Ю. Бочко, виконану на належному теоретико-методологічному і методичному рівні.

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Бочко Олени Юріївни на тему «Деконструкція регіональних ринків молочної продукції на засадах концепцій маркетингу» являє собою завершене наукове дослідження, яке є самостійною, завершеною комплексною роботою, виконаною на актуальну тему. Робота має теоретичну та практичну цінність, містить наукову новизну, достатньо аргументована. Робота побудована логічно, викладена літературною мовою.

Поставлену мету дисертації – обґрунтування теоретико-методологічних засад деконструкції регіональних ринків молочної продукції на основі концепцій маркетингу та розробки практичних рекомендацій для їхнього впровадження – досягнуто, завдання виконано, тему розкрито.

Впровадження результатів дисертаційної роботи підтверджено документально і наведено у додатку до роботи. Основні результати дисертаційної роботи викладено в численних публікаціях. Текст автореферату є логічним, розкриває зміст та основні положення дисертаційної роботи. Назва автореферату та його зміст відповідають темі дослідження.

На підставі аналізу дисертаційного дослідження вважаю, що подана до захисту дисертаційна робота О.Ю.Бочко «Деконструкція регіональних ринків молочної продукції на засадах концепцій маркетингу» є актуальним та завершеним самостійним науковим дослідженням, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами і доповненнями, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.

Зауваження, що наведені у відгуку, не зменшують науково-теоретичну, методичну та практичну цінність дисертаційної роботи. Зміст дисертаційної роботи «Деконструкція регіональних ринків молочної продукції на засадах концепцій маркетингу» відповідає паспорту спеціальності 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, а її автор, Бочко Олена Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу, інновацій
та регіонального розвитку Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
Міністерства освіти і науки України



І. М. Буднікевич



Засвідчую:
Буднікевич І.М.
Департаменту кадрів Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича
Міністерства освіти і науки України
26 11 2016 р.

Відомий № 348/2135
01 грудня 2016 р.